

HAL
open science

Er verder op los intensifiëren

Bert Cappelle

► **To cite this version:**

| Bert Cappelle. Er verder op los intensifiëren. *Over Taal*, 2011, 50 (3), pp.66-67. halshs-00668922

HAL Id: halshs-00668922

<https://shs.hal.science/halshs-00668922>

Submitted on 10 Feb 2012

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Er verder op los intensifiëren

Bert Cappelle

Je kunt gewóón overdrijven, maar je kunt ook overdrijven als (een) gek, dat het een lieve lust is, dat het niet meer mooi is of dat horen en zien je vergaan. Deze intensifiërende toevoegingen passeerden al de revue in mijn vorige bijdrage tot deze rubriek. Maar ik had blijkbaar zelf schromelijk overdreven toen ik schreef dat ik in dat eerste deel ook nog een paar andere soorten intensifiëringen van nabij zou bekijken, en daar uiteindelijk niet toe kwam. Dat doe ik dan nu maar eerst, om op 't eind kort het bizarre type met twee voorwerpen (zoals zich een aap schrikken) aan te kaarten.

Heel wat intensifiëringen draaien rond een ruimtelijke bepaling. Een handeling kan zo intens worden uitgevoerd, dat men zichzelf niet meer in de hand heeft en dus in een extreme of alleszins ongebruikelijke locatie terecht komt. We zeggen dan bijvoorbeeld dat iemand *tegen de sterren op danst, tegen de (dode) klippen op solliciteert* of *van (of voor) het vaderland weg ouwehoert*. In dit rijtje past ook *de pan uit swingen*. Terloops, volgens taalzuiveraars is deze uitdrukking enkel van toepassing op muziek of dans en dan is de bijklank steevast positief. Van loonkosten, olieprijsen, posttarieven of bonussen voor managers kunnen we dan wel zeggen dat ze *de pan uit rijzen*. Maar of kosten en prijzen nu swingen of rijzen, het punt is hier dat de bijwoordelijke bepaling *de pan uit* aangeeft dat ze zich niet langer bevinden op hun normale locatie – voor zover we natuurlijk accepteren dat een pan een gewone plaats is voor numerieke waarden, maar goed.

Verder heb je ook *er (flink/hard/stevig) tegenaan* en *er (lustig/maar/stevig/vrolijk) op los*. *Wáártegenaan* of *wáárop los*, dat laten deze intensifiëringen in het midden. *Ertegenaan* wordt haast uitsluitend bij het werkwoord *gaan* gebruikt – heel af en toe krijg je ook wel uitingen als *We moeten ertegenaan* of *We gooien ons ertegenaan* – en het geheel betekent iets als ‘zonder om te kijken recht op het zich voorgenomen doel afstevenen’. Dat mijn parafrase bijna onvermijdelijk ook weer iets van diezelfde ruimtelijke beeldspraak bevat, wijst erop dat we hier met een diep gevoelde metafoer te maken hebben. *Erop los* laat zich met een onbeperkte reeks werkwoorden combineren, zolang de handeling maar uit vrije wil wordt uitgevoerd en kan voortduren: je kunt *erop los drinken, erop los vloeken, erop los twitteren, erop los experimenteren* enzovoort, maar niet *erop los struikelen* of *erop los arriveren*. Door het gebruik van *los* wordt het beeld opgeroepen van remmingen die men van zich af schudt. *Ze zoenden* kan mogelijk nog een deftige omgangsvorm beschrijven, maar *Ze zoenden erop los* niet: hier hebben twee mensen zich duidelijk losgewrikt van het keurslijf der keurigheid.

Wie of wat?

Interessant is dat het werkwoord een eventueel lijdend voorwerp achterwege moet laten. Je kunt dus niet zeggen: *hij dronk pinten erop los, we twitteren berichtjes erop los* of *ze zoenden elkaar erop los*. Die beperking merkten we de vorige keer al bij *...dat het een aard heeft* en *...dat het een lieve lust is*, maar ze geldt bij *erop los* misschien wel nog sterker. Ziehier nog een authentiek voorbeeld, waarin je *doden* van mij gerust door *doodden* mag vervangen, maar waarin je geen lijdend voorwerp kunt toevoegen:

Ze waren nog met 10 à 15 en Frodo en Sam doden erop los en geen één ork overleefde.
(www)

Mogelijk houdt dit verplichte onovergankelijke gebruik ook hier verband met een abstractie van de handeling, waardoor het er minder toe doet wie of wat nu precies gedood (of gedronken, getwitterd, ...) wordt. Een andere reden is misschien dat een lijdend voorwerp de handeling eindig maakt. Als je een pint gedronken hebt, kun je diezelfde pint niet nog verder blijven drinken. Zo'n

inherent eindpunt is niet verenigbaar met de gedachte dat de handeling moet kunnen voortduren. *Ertegenaan* veronderstelt een duidelijk doel, *erop los* op zich niet, maar de context kan er wel een aanreiken, zoals in *Straatcoaches liggen erop los om subsidie te krijgen* (www). Een toevoeging die echter precies de complete doelloosheid van een handeling in de verf zet, is *maar wat aan*. Werkwoorden die ik op Google in aanwezigheid hiermee tegenkwam, zijn *modderen, rommelen, rotzooien, luieren, prutsen, kloten, leuteren, klooiën, lullen* en *knoeien*. Gek veel meer werkwoorden zul je niet vinden. En alweer die idee van een verplaatsing door de ruimte heb je nog bij het minder vaak gebruikte *maar een eind weg concluderen/kletsen/leuteren/lullen/proberen/raden/zeiken/zwammen/...*

Wat is *wat* eigenlijk in *Ze modderen maar wat aan*? Het is geen lijdend voorwerp maar een bepaling van graad, die we ook vinden in *Er werd (flink/heel/nogal/serieus) wat afgelachen*. Merk namelijk op dat we wel kunnen zeggen *Heel wat werd verwezenlijkt de laatste vijf jaar*, maar niet *Heel wat werd afgelachen de laatste vijf jaar*. Een lijdend voorwerp maar niet een graadbepaling kan het onderwerp worden van een passieve zin zonder *er*. Voor (*heel*) *wat af-* is er een grotere variatie aan werkwoorden dan bij *maar wat aan-*: je kunt *heel wat affeesten, afprocederen, afroddelen, afsnotteren, afsurfen*, noem maar op. Vreemd is dat dus zowel *aan-* als *af-*, die nochtans elkaars tegengestelde zouden moeten zijn, de voortdrijving of frequentie van de situatie onderstrepen. Toch is er een duidelijk verschil in appreciatie tussen *maar wat aanmodderen* en *heel wat afvergaderen*, ook al komt het soms op hetzelfde neer.

De sterren van de hemel

In plaats van zelf als onderwerp op verplaatsing te gaan, kun je ook een lijdend voorwerp in een ongewone locatie doen belanden als gevolg van de intensief verrichte handeling. Dan krijgen we overgankelijke resultatieve constructies met een plaatsbepaling:

Clijsters speelde de pannen van het dak.
Clouseau speelde het dak eraf.
Natalia zong de sterren van de hemel.

Hoewel *de pannen, het dak* en *de sterren* hier wel lijdende voorwerpen zijn, kunnen ze geen onderwerp van een passieve zin vormen. *De sterren werden door Natalia weer van de hemel gezongen*: zo iets zeggen of schrijven we dus niet. Dat komt omdat het lijdend voorwerp niet van het werkwoord zelf afhangt, maar deel uitmaakt van de constructie als geheel: Natalia kan geen sterren zingen, maar ze kan wel de sterren van de hemel zingen. Met andere woorden, ze kan zo fraai en/of intens zingen dat de sterren bij wijze van spreken van de hemel donderden. Zoals uit deze parafrase blijkt, functioneert het lijdend voorwerp van de constructie eigenlijk als het onderwerp van de gevolgsituatie. We spreken dan van een vals voorwerp. Andere voorbeelden zijn: *iemand onder de tafel zuipen, de benen van onder je lijf (of gat) lopen, zich in een coma (of naar de toring) zuipen* en *zich uit de naad werken*, de laatste twee met een wederkerend (of 'reflexief') voornaamwoord als vals voorwerp. Of deze creatieve zin:

Ze zuipen de criminaliteitscijfers in ons land omhoog. (www)

Een vals voorwerp komt ook voor met andere dan ruimtelijke bepalingen. Zo kun je *je ziek eten, je blauw betalen/ergeren, je klem/lam/lazarus/wezenloos zuipen* en *je dood/kapot/te pletter lachen/vervelen/werken*. Soms is het wederkerend voornaamwoord niet een vals voorwerp, want er is al een 'echt' vals voorwerp, maar een soort ondervindend voorwerp, zoals in *zich de ogen uit het hoofd schamen, zich de ballen uit de broek lachen/vervelen/werken/...* en *zich de naad uit het lijf werken* (een variant dus van *zich uit de naad werken*, waar *zich wél* een vals voorwerp is).

Het meest merkwaardig zijn intensifiëringen van het type *je een coma/delirium/roes drinken, je een indigestie eten, je een aap/het apelazarus/een beroerte/een bult/een hoedje/een ongeluk*

schrikken en je de blaren/de pestpleuris/het schompes werken. Van ver lijken die wat op gevallen van de welbekende dubbel-objectconstructie als *iemand een boek geven* of *iemand een verhaal vertellen*. Ze hebben echter net dezelfde intensifiërende betekenis als *je lam drinken* of *je in een coma drinken*. Het wederkerend voornaamwoord is een vals object en de resultatieve bepaling is hier weliswaar geen adjectief (die een toestand aanduidt) of een voorzetselgroep (die een positie of toestand aanduidt) maar een naamwoordgroep die zegt wat je krijgt door de handeling in kwestie intensief of excessief te verrichten. Waarom ik dit type zo speciaal vind? Omdat het in het Engels, waar het Nederlands zo verwant aan is, simpelweg niet bestaat. Ik dacht eerst dat *cry me a river*, in het vaak vertolkte jazzlied van Arthur Hamilton, een tegenvoorbeeld was. Maar de linguïst Steven Pinker beschouwt deze imperatief wellicht terecht als een voorbeeld van hoe de dubbel-objectconstructie soms gebruikt wordt voor ‘daden van symbolische toewijding’, zoals in *If you want my hand in marriage, first you’ll have to kill me a dragon* of zoals in *God said to Abraham, “Kill me a son”*:

And now you say you love me, / Well, just to prove you do / C'mon, cry me a river, / Cry me a river, / I cried a river over you (x4)

Luister eens naar de versie van Ella Fitzgerald. Die zingt pas echt de sterren van de hemel, zo mooi.

Bert Cappelle is postdoc aan de Hogeschool Gent Vertaalkunde en docent aan de Vrije Universiteit Brussel